

En profunditat

Model d'intervenció socioeducativa per millorar el rendiment acadèmic dels adolescents tutelats i residents en centres de protecció

Dr. Antonio Pérez Romero

Universitat Autònoma de Barcelona

Grup de recerca *Social Inclusion and Disability (SIDIS)*

Grup de recerca *CIFO*

Antonio.Perez.Romero@uab.cat

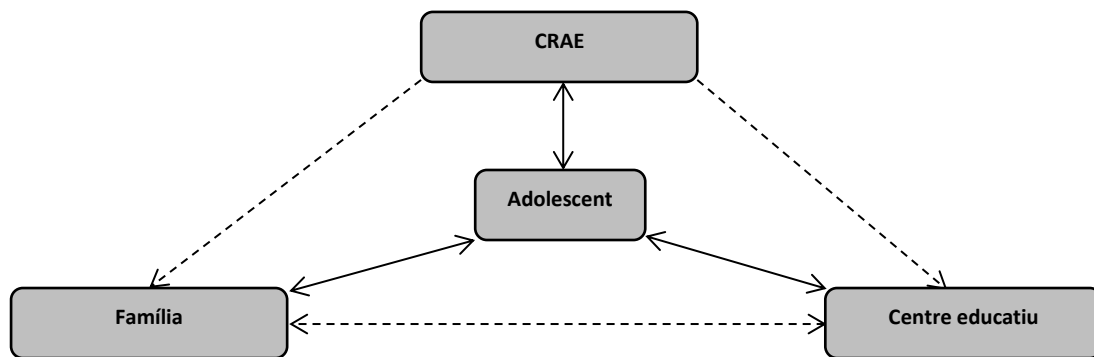
Introducció

Any rere any, tot i les nombroses actuacions educatives i de gestió que es duen a terme en els centres residencials d'acció educativa (d'ara endavant CRAE), són molts els i les adolescents que no assolixen la titulació corresponent al finalitzar 4t d'ESO; i és que, en termes generals, els resultats acadèmics que obtenen els i les joves tutelats per l'Administració pública resulten significativament inferiors als que aconsegueix la resta de la població (Fullana, 1998; Martín, Muñoz de Bustillo, Rodríguez i Pérez, 2008; Montserrat i Casas, 2010; Montserrat, Casas, Malo i Bertrán, 2011 i Pérez Romero, 2016). Així, són diverses les circumstàncies que envolten els adolescents, les quals interfereixen en el seu desenvolupament integral i el condicionen, i van més enllà de variables purament personals (Pérez Romero, 2015). Quan abordem la situació acadèmica d'aquesta població l'hem de fer des d'una perspectiva sistèmica, prenent en consideració, a part de l'adolescent, els diferents subsistemes o dimensions amb què manté relacions bidireccionals que esdevenen clau per comprendre la situació i actuar en conseqüència. A partir de Pérez Romero (2015), podem concretar que els principals condicionants en el rendiment acadèmic dels adolescents tutelats i residents en CRAE se circumscriuen als aspectes següents:

- Bloqueig emocional.
- Nivell deficitari de capacitats cognitives.
- Falta d'hàbits d'estudi.
- Baixa motivació i perseverança en els estudis.
- Manca de competències instrumentals bàsiques que es comença a donar a l'etapa d'educació primària.
- Assistència irregular a l'institut o centre de formació.

- Baixes expectatives per part dels professionals tant del CRAE com de l'institut o centre de formació en relació amb els resultats acadèmics dels i les adolescents.
- Comunicació i coordinació deficitària entre el CRAE i l'institut o centre de formació.
- Canvis freqüents de centres educatius.
- Ambient i clima del CRAE.
- Manca d'una rutina sistematitzada de temps i espai d'estudis al CRAE.
- Falta de personal educatiu qualificat en el CRAE per donar resposta a les necessitats específiques que mostren els i les adolescents en aquest àmbit.
- Història sociofamiliar.
- Relació actual amb la família: expectatives negatives, manca d'implicació, etc.

D'acord amb els condicionaments anteriors, el model d'intervenció socioeducativa que presentem té la finalitat de contribuir a augmentar el rendiment acadèmic dels adolescents que es troben tutelats i resideixen en centres residencials d'acció educativa de Catalunya, des de dos eixos clau. En primer lloc, com esmentaven abans, posant l'èmfasi en **una visió sistèmica**, des del punt de vista que la responsabilitat del desenvolupament acadèmic dels adolescents no recau únicament en la figura d'aquests, sinó que s'ha d'analitzar la situació des d'un punt de vista polièdric conformat per les dimensions concretades en l'ideograma següent.

Dimensions que conformen el model d'intervenció socioeducativa

Des d'una perspectiva sistèmica, aquestes dimensions formen petits subsistemes que interactuen entre ells creant diferents realitats. Aquestes quatre dimensions es caracteritzen, bàsicament, pel gran dinamisme que experimenten constantment, per la qual cosa resulta obvi que qualsevol d'aquests canvis repercutirà directament en els resultats globals. Això vol dir que l'anàlisi de cadascuna de les dimensions o subsistemes no es pot abordar de manera segregada, sinó d'acord amb la relació que mantenen amb la resta de dimensions, és a dir, sent conscients que formen part d'un tot. Cal afegir, a més, que cadascuna de les quatre dimensions es comporta com un subsistema obert. Això significa que, de manera recurrent, intercanvien informació i, per tant, reben influències dels diferents contextos d'interacció.

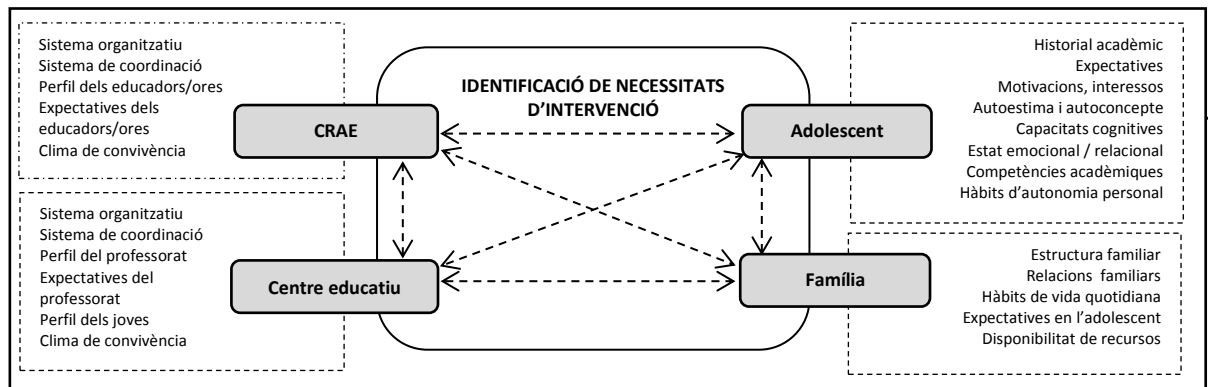
Totes aquestes premisses ens acosten a establir un model en el qual hi ha d'haver una corresponsabilitat de tots els agents implicats en el desenvolupament acadèmic dels adolescents.

En segon lloc, des d'una **visió d'intervenció educativa inclusiva**, ja que el model advoca per articular tot un conjunt d'accions adaptades a les característiques i necessitats específiques d'aquests adolescents inclouen, per tant, tots els agents implicats (professorat, EAP, equip educatiu del CRAE, adolescents, famílies...). És a dir, el model proposat es fonamenta en l'assoliment d'un sistema més equitatiu basat en la personalització de les intervencions des de cadascuna de les dimensions concretades, i intervenint, per tant, en les seves estructures, funcionament i dinàmiques.

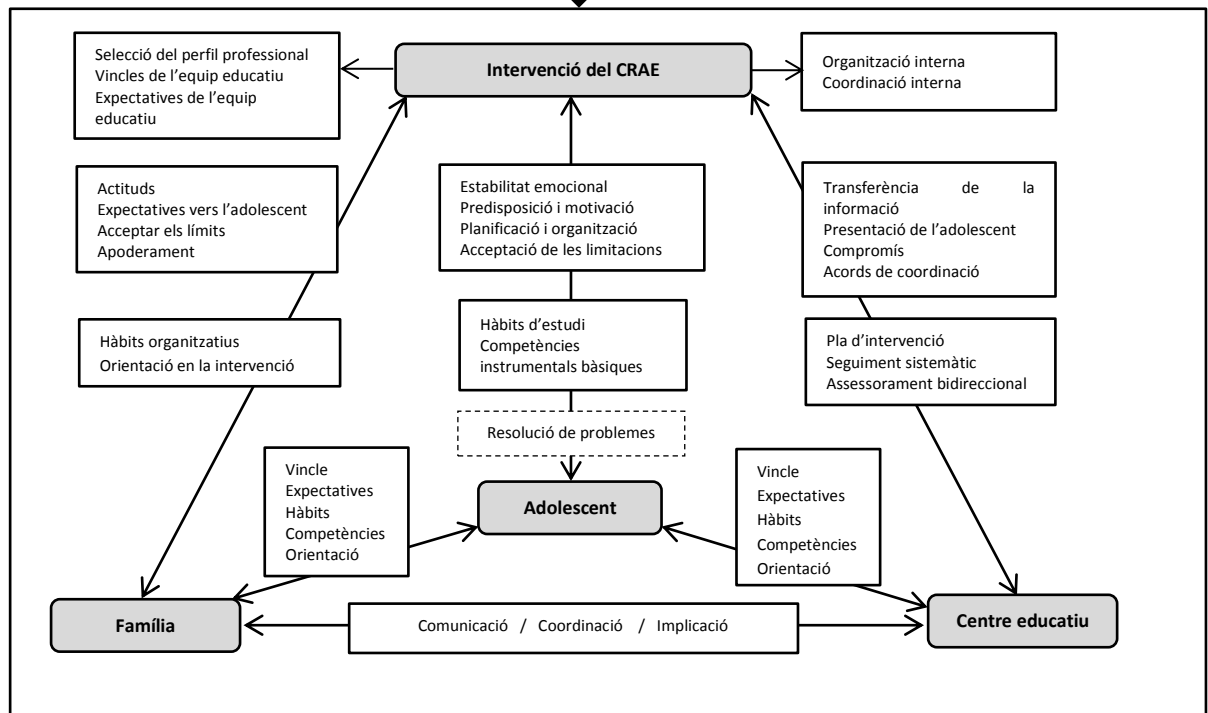
El model que presentem en l'ideograma següent es conforma a partir de tres fases clarament diferenciades: de diagnòstic, de desenvolupament i d'avaluació. Així, aquestes fases estan interrelacionades amb la finalitat de retroalimentar-se i fonamentar en cada moment i amb rigor, cadascuna de les decisions que es prenen.

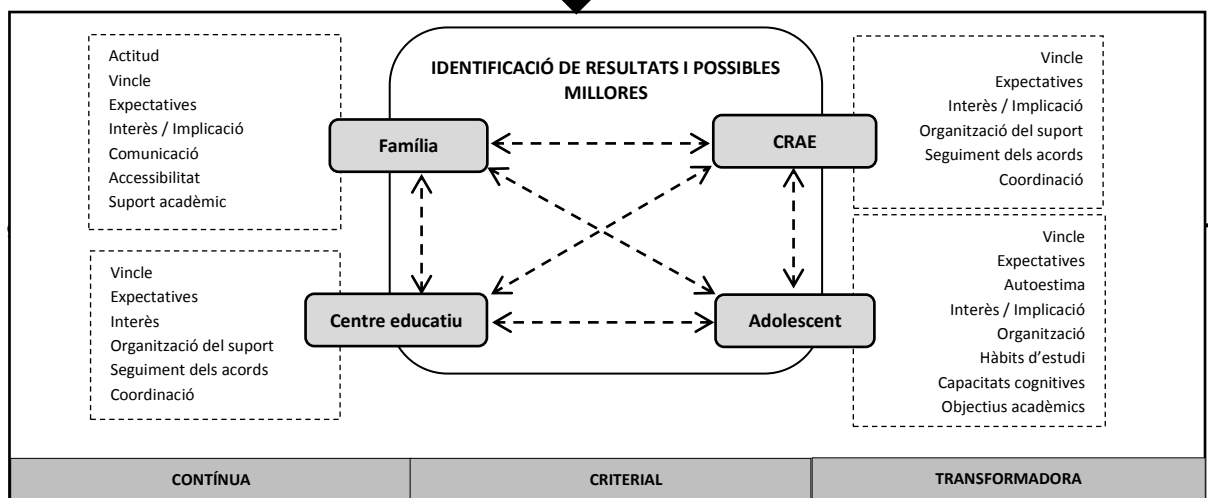
Fase diagnòstica

Fase d'intervenció socioeducativa

Fase d'avaluació de la intervenció socioeducativa

CONTÍNUA

CRITERIAL

TRANSFORMADORA

Ideograma que representa el model sistemàtic i inclusiu d'intervenció socioeducativa

1. Fase diagnòstica

El procés de valoració diagnòstica es fa prenent en consideració que les quatre dimensions es mantenen de manera permanent en contínua interacció; en conseqüència, les conductes i situacions que s'esdevenen en cadascuna de les variables nuclears no les hem d'analitzar separatament, sinó prenent com a referència que formen part d'un tot. A partir de l'anàlisi de les interaccions entre els diferents subsistemes o variables nuclears, s'aniran identificant una sèrie de necessitats d'intervenció que reflectim a continuació. Convé destacar que la valoració diagnòstica es duu a terme partint d'un procés de descripció crítica de la realitat, per aproximar-nos posteriorment, en la mesura que sigui possible, al més alt grau d'objectivitat. A més a més, l'avaluació de necessitats d'intervenció que es planteja fa referència a un procés liderat pels professionals del CRAE que busca en tot moment el compromís i la corresponsabilitat dels agents que pertanyen a la resta de dimensions. A continuació es descriuen les principals variables establertes en cadascuna de les quatre dimensions d'anàlisi.

a. Àmbit d'anàlisi del sistema CRAE

- **Sistema contextual - organitzatiu:** valoració de recursos materials, funcionals i humans.
- **Sistema de comunicació i coordinació:** valoració dels mecanismes de comunicació i coordinació amb la resta de dimensions amb les quals interactua el CRAE.
- **Perfil dels educadors/ores:** valoració del perfil competencial del personal educatiu.
- **Expectatives dels educadors/ores:** valoració de la mirada i les expectatives dels professionals en relació amb els estudis dels i les adolescents.
- **Clima de convivència al CRAE:** valoració de l'ambient de treball general del centre i específicament del moment de l'espai d'estudi.

b. Àmbit d'anàlisi del centre educatiu (institut i centre de formació).

- **Sistema contextual - organitzatiu:** valoració dels recursos materials, funcionals i humans.
- **Sistema de comunicació i coordinació:** avaluació del sistema de comunicació i coordinació del CRAE amb el centre educatiu i a l'inrevés.
- **Perfil del professorat:** valoració del perfil del professional incloent-hi la capacitat d'implicació i flexibilitat del professorat.
- **Expectatives del professorat:** valoració de la mirada i les expectatives del professorat en relació amb els estudis dels adolescents.
- **Perfil dels joves:** ens estem referint al perfil dels adolescents que assisteixen al centre educatiu (en general) i la influència potencial que poden exercir sobre l'adolescent del CRAE.
- **Clima de convivència:** valoració de les variables endògenes i exògenes del context acadèmic.

c. Àmbit d'anàlisi del sistema familiar

Cal posar de manifest, en primer lloc, que l'anàlisi que proposem s'ha de desenvolupar de manera col·laborativa i cooperativa amb els EAIA (equips d'atenció a la infància i l'adolescència en situació de risc), ja que aquests també intervenen de manera explícita amb les famílies; i en

segon lloc, en coordinació amb els professionals de referència de la DGAIA (EFI corresponent del cas).

- **Estructura familiar:** s'avalua per conèixer com pot arribar a condicionar el desenvolupament acadèmic de l'adolescent.
- **Relacions familiars:** valoració per conèixer la relació que manté l'adolescent amb la seva família.
- **Hàbits de vida quotidiana:** identificar com és el desenvolupament familiar en el dia a dia, és a dir, si tenen una organització coherent, si segueixen uns hàbits i unes rutines mínimes i si disposen d'un sistema de normes que faciliti la seva organització.
- **Expectatives en l'adolescent:** valoració de les expectatives de les famílies envers les possibilitats d'assoliment d'objectius acadèmics dels fills i filles.
- **Disposició de recursos personals i materials:** valoració de la predisposició de la família cap al suport acadèmic a l'adolescent i els recursos materials i personals que té per oferir el suport acadèmic al fill o filla.

d. Àmbit d'anàlisi del sistema de l'adolescent

- **Historial acadèmic:** valoració de l'historial acadèmic de l'adolescent des de l'educació primària, amb la finalitat de disposar d'informació suficient i útil per intervenir amb rigor, de manera fonamentada i amb garanties d'obtenir els resultats esperats.
- **Motivacions i interessos:** identificació de quina és la predisposició vers els estudis.
- **Expectatives, autoestima i autoconcepte de l'adolescent:** indagació en la visió sobre els estudis que podrà arribar a assolir i l'autoimatge que mostra com a estudiant.
- **Estat emocional - relacional:** valorar l'estat emocional i relacional, indagant les causes que el genera.
- **Hàbits d'autonomia personal:** indagar les necessitats vinculades als hàbits d'autonomia personal (higiene, alimentaris, temps de lleure, descans, etc.) i la seva organització personal.
- **Balanç de competències:** valoració del grau de desenvolupament de competències instrumentals bàsiques.

2. Fase d'intervenció socioeducativa

D'acord amb l'avaluació diagnòstica efectuada, la intervenció socioeducativa a realitzar ha d'anar dirigida a incidir en les quatre dimensions que conformen el sistema plantejat des d'una visió sistèmica i inclusiva i, en conseqüència, ha d'intervenir en l'organització i el funcionament de cadascuna d'aquestes.

a. Àmbit d'anàlisi de sistema del CRAE

En aquest punt fem referència a la intervenció que duu a terme el CRAE en la seva pròpia organització a partir d'una pràctica sistemàtica, concretada en un protocol clar i concret de la manera com s'ha d'afrontar el suport acadèmic de l'adolescent, i incloent-hi la clarificació i dinamització dels elements següents:

- Concreció de les funcions de l'equip educatiu en aquest àmbit.
- Assignació de personal educatiu (estable) a l'espai de deures.
- Previsió de personal voluntari per donar suport a l'equip educatiu (si s'escau).

- Previsió del perfil professional d'un/una psicopedagog/oga per gestionar l'espai de deures i donar suport a l'equip educatiu.
- Facilitar espais tranquils i normalitzats.
- Establiment d'horaris d'estudis sistematitzats (preferiblement pactats amb l'adolescent).
- Registre d'accions realitzades a l'espai de deures.
- Previsió del material educatiu de suport.
- Establiment d'un protocol de comunicació i coordinació amb el centre educatiu i amb la família.

b. Àmbit d'anàlisi del sistema educatiu (instituts i centres de formació).

El CRAE organitza inicialment la intervenció amb l'institut o centre de formació amb la finalitat d'establir un primer punt de contacte que faciliti la informació relacionada amb la situació que envolta l'adolescent, el coneixement recíproc d'ambdues institucions i el foment de la col·laboració. En aquests primers contactes s'ha de transmetre informació relacionada amb:

- Què és, com funciona i quins professionals treballen en un CRAE.
- Transferir tota la informació possible al centre educatiu sobre l'història acadèmica de l'adolescent i, fins i tot, possibilitar que el nou centre educatiu pugui establir contacte amb el professorat de l'antic centre acadèmic per aprofundir en els aspectes que cregui convenients.
- Acordar com es durà a terme la comunicació i la coordinació entre ambdós recursos.
- Intercanviar informació sobre les accions que regulen la convivència en els dos recursos educatius.

Posteriorment, la intervenció proposada té la finalitat d'establir i coordinar un pla d'intervenció amb l'adolescent que incorpori hàbits i tècniques d'estudi, elements curriculars i el compliment del sistema de comunicació i coordinació en el context educatiu. Finalment, destaquem el seguiment educatiu que es realitza des del CRAE al voltant del desenvolupament acadèmic de l'adolescent, i que inclou tant l'intercanvi d'informació com de pautes educatives que ajudin a millorar el seu rendiment acadèmic. Aquest seguiment ha de ser sistemàtic, seguint els acords presos a l'inici dels contactes. En aquest procés de desenvolupament advoquem per establir com a mínim tres reunions presencials entre el CRAE i l'institut o centre de formació.

c. Àmbit d'anàlisi de sistema familiar (sempre en funció de l'interès superior de l'adolescent)

La intervenció amb la família es dirigeix, en primer lloc, cap a la predisposició en la col·laboració al suport acadèmic de l'adolescent, és a dir, a mostrar-hi una actitud favorable i que percebi la utilitat dels estudis en el desenvolupament global del seu fill o filla. En segon lloc, la intervenció s'encamina a orientar la família per donar el suport acadèmic a l'adolescent, sempre dins de les seves possibilitats, tant des del punt de vista de l'organització com des de les capacitats psicopedagògiques. En tercer lloc es busca la implicació activa de la família amb l'institut o centre de formació, a fi que assisteixi a les reunions i rebi informació de manera sistemàtica sobre el desenvolupament acadèmic del fill o filla.

d. Àmbit d'anàlisi del sistema de l'adolescent

En una primera fase, la prioritat del CRAE és, prenent en consideració les necessitats d'aprenentatge que mostra l'adolescent i la seva situació en cadascun dels àmbits de desenvolupament, aconseguir que aquest mostri un estat emocional que el situï en condicions d'encarar situacions d'aprenentatge. És cabdal traslladar-li la idea que els estudis permeten la participació activa en la societat, poden ajudar a acceptar amb la situació personal i sociofamiliar i convida-hi, i a més representen una porta d'entrada al mercat laboral. Posteriorment, l'eix d'intervenció es dirigeix al treball de l'optimització de les capacitats cognitives de l'adolescent (atenció, concentració, memòria, etc.). L'equip educatiu ha de proporcionar, directament o indirectament, tècniques per conscienciar l'adolescent de la tasca que està realitzant a fi que pugui detectar el moment en el qual es desconcentra i, així, retornar de nou a allò que estava fent. Som conscients que aquest control no és fàcil, i menys encara amb el perfil d'alguns adolescents que resideixen en centres de protecció; però és del tot imprescindible prendre seriosament aquesta premissa, ja que en cas contrari es pot donar la situació que el jove dediqui un temps important a estudiar, fer deures i treballs, i que els resultats no siguin els esperats, de manera que s'indueixen percepcions de més desvalorització de la seva imatge i de rebuig total cap als estudis.

La segona fase d'intervenció està relacionada pròpiament amb el suport acadèmic a l'adolescent, posant una especial atenció en les funcions següents:

- Planificar la intervenció amb l'adolescent, deixant poc espai a la improvisació.
- Tenir cura del lloc d'estudi, caracteritzat per ser un espai tranquil, sense estímuls que puguin distreure l'atenció de l'adolescent, i que sigui confortable.
- Donar suport a l'adolescent per a la planificació del temps diari de l'espai d'estudi i en les tasques a realitzar, potenciant la seva autonomia i responsabilitat en aquest aspecte.
- Donar suport per aprendre a prendre apunts a classe, extreure i reflectir de forma coherent i lògica el contingut elemental, i perquè els apunts estiguin nets i es puguin llegir correctament.
- Facilitar tècniques d'estudi que facilitin l'aprenentatge de l'adolescent.
- Donar suport en els continguts curriculars posant èmfasi en la funcionalitat i significativitat dels aprenentatges i la seva memòria comprensiva.
- Avaluació contínua per identificar tant necessitats d'aprenentatge que sorgeixen en el procés, potencialitats que cal valorar perquè l'adolescent sigui conscient, com elements de la pràctica educativa objecte de ser millorats.
- Cercar els recursos externs necessaris per satisfer necessitats específiques de l'aprenentatge a les quals no es pugui donar resposta des del centre residencial.

Cal destacar que les dues fases d'intervenció es planifiquen per tal que constantment es fomenti l'autonomia, iniciativa i responsabilitat de l'adolescent en el seu desenvolupament acadèmic.

3. Fase d'avaluació de la intervenció socioeducativa

L'avaluació contínua que proposem en el model permetrà als professionals del CRAE fer una valoració al voltant del desenvolupament acadèmic de l'adolescent, amb la finalitat d'obtenir informació del procés (en les quatre dimensions), identificar aspectes susceptibles de ser millorats i concretar elements que cal mantenir o potenciar. Serà liderada per l'equip educatiu del CRAE, el qual s'encarregarà de dinamitzar-la i supervisar-la per tal que obeeixi a la seva naturalesa i aconsegueixi la finalitat proposada. Cal afegir que l'avaluació plantejada valorarà de manera contínua la intervenció socioeducativa que es realitza en els quatre subsistemes establerts. Així doncs, cal fer esment específic que l'avaluació que plantegem en el model sistèmic i inclusiu es caracteritza pels tres aspectes següents:

- **Contínua:** permanentment es realitza una avaluació del procés d'intervenció socioeducativa de les quatre dimensions establertes.
- **Criterial:** l'avaluació es realitza d'acord amb uns criteris perfectament explicitats que faciliten poder filtrar la informació i donen rigor a tot el procés.
- **Transformadora:** l'avaluació cerca la finalitat de conèixer, interpretar i comprendre la informació obtinguda per establir mesures que ajudin a millorar la realitat de les quatre dimensions establertes.

a. Àmbit d'anàlisi del CRAE

Les categories d'anàlisi identificades fan referència a:

- **Vincle amb l'adolescent:** valoració de la relació afectiva dels membres de l'equip educatiu amb l'adolescent.
- **Expectatives en l'adolescent:** valoració de la percepció de l'equip educatiu en relació amb les possibilitats de completar els estudis, perspectives de futur, etc.
- **Interès / implicació:** valoració del grau suport i implicació de l'equip educatiu en el desenvolupament acadèmic de l'adolescent.
- **Organització del suport acadèmic:** valoració de l'espai per fer deures i estudiar, el material de suport, el desenvolupament de les funcions de l'equip educatiu, etc.

b. Àmbit d'anàlisi del sistema educatiu (instituts i centres de formació)

L'avaluació plantejada es realitza d'acord amb les categories d'anàlisi següents:

- **Vincle amb l'adolescent:** valoració de l'evolució de la relació afectiva del professorat amb l'adolescent.
- **Expectatives en l'adolescent:** valoració de la percepció del professorat en relació amb les possibilitats de completar els estudis, perspectives de futur, etc.
- **Interès / implicació:** valoració del grau suport i implicació del professorat en el desenvolupament acadèmic de l'adolescent.
- **Organització del suport acadèmic:** valoració de l'espai a classe, del desenvolupament de les possibles adaptacions (PI), del material de suport, de les competències del professorat, etc.

c. **Àmbit d'anàlisi del sistema familiar (sempre en funció de l'interès superior de l'adolescent)**

El model que presentem advoca per establir les categories d'anàlisi següents:

- **Vincla amb l'adolescent:** valoració de l'evolució de la relació afectiva de la família amb l'adolescent.
- **Expectatives en l'adolescent:** valoració de la percepció de la família en relació amb les possibilitats de completar els estudis, perspectives de futur, etc.
- **Interès / implicació:** valoració de les mostres de preocupació i de la predisposició.
- **Organització familiar** (sobretot en cas de permisos familiars amb pernoctació): valorar com estan organitzant el suport acadèmic al nucli familiar, de les pautes de convivència, del compliment d'horaris, etc.
- **Comunicació / coordinació:** valoració de la comunicació amb el CRAE i el centre educatiu, participació en reunions en el centre educatiu, etc.

d. **Àmbit d'anàlisi de l'adolescent**

L'avaluació realitzada directament sobre el desenvolupament acadèmic de l'adolescent preveu, entre d'altres, les categories d'anàlisi següents:

- **Vincla de l'adolescent:** valoració de l'evolució del vincle de l'adolescent amb els professionals (CRAE i centre educatiu) i la seva família.
- **Expectatives de l'adolescent:** valoració de l'autopercepció en relació amb les possibilitats de completar els estudis, perspectives de futur, etc.
- **Autoestima / autoconcepte:** valoració de l'autopercepció de la pròpia imatge, el valor que li dona i les conseqüències que se'n deriven.
- **Organització del suport acadèmic:** valoració de la implicació i la responsabilitat, dels hàbits d'estudi, la forma d'organització, etc.
- **Objectius acadèmics:** grau d'assoliment dels objectius acadèmics, factors de risc i de protecció, etc.

Conclusions

Hem de remarcar la importància de plantejar un model com el que ha estat proposat, ja que allunya la idea pretèrita relacionada amb el fet de centralitzar únicament en l'adolescent les causes del rendiment acadèmic, sense prendre en consideració, en la seva justa mesura, que hi ha altres variables que també hi influeixen directament. Així, el model engloba de manera integral les diferents dimensions que influeixen en el rendiment acadèmic de l'adolescent, prenent en consideració les interrelacions que es poden arribar a succeir i establint línies clares d'intervenció socioeducativa. És important subratllar que, a partir de la seva comprensió i domini del model, cada CRAE l'haurà de particularitzar a les seves realitats a fi que pugui respondre de manera eficient a les necessitats per a les quals s'elabora.

Bibliografia

- Fullana, J. (1998) La búsqueda de factores protectores del fracaso escolar en niños en situación de riesgo mediante un estudio de casos. *Revista de Investigación Educativa*, 16, 47-70.
- Martín, E., Muñoz de Bustillo, M., Rodríguez T. i Pérez, Y. (2008). De la residencia a la escuela: la integración social de los menores en acogimiento residencial con el grupo de iguales en el contexto escolar. *Psicothema*, 20 (3), 376-382.
- Melendro, M. (2011). El tránsito a la vida adulta. En Pérez Serrano, G. (coord.) *Intervención sociocomunitaria*. 553-568. Madrid: UNED.
- Montserrat, C. i Casas, F. (2009). Sistema educativo e igualdad de oportunidades entre los jóvenes tutelados: estudios recientes en el Reino Unido. *Psicothema*. 21 (4), 543-547.
- Montserrat, C., Casas, F., González, M., Malo, S., Araujo, L., Navarro, D. i Bertrán, I. (2010). [*Factors d'èxit en infants atesos en CRAE*](#). Girona: Fundació Plataforma Educativa.
- Montserrat, C. i Casas, F. (2010). Educación y jóvenes ex-tutelados: revisión de la literatura científica española. *Revista Educación XX1*, 13, 117-138.
- Montserrat, C., Casas, F. Malo, S. i Bertrán, I. (2011). *Los itinerarios educativos de los jóvenes ex-tutelados*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad.
- Pérez Romero, A. i Arqué, P. (2015). El proyecto educativo individual (PEI) en los centros de protección de la infancia y la adolescencia. Evaluación de un modelo basado en competencias. En Salvador Jiménez, A., Gutiérrez Sánchez, J. D. i Díaz, J. (coords). *Infancia, adolescencia y juventud: aportaciones en un marco conmemorativo*. 157-166. Colección Cultura y Educación. Granada: GEU.
- Pérez Romero, A. (2015). *Els processos d'ensenyament i aprenentatge dels joves tutelats en centres residencials d'acció educativa (CRAE)*. Bellaterra: Tesi doctoral. Programa *Qualitat i Innovació en Processos Educatius*. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2015/hdl_10803_299195/apr1de1.pdf
- Pérez Romero, A. (2016). Els processos acadèmics que desenvolupen els adolescents en centres residencials d'acció educativa (CRAE). *Butlletí d'Inf@ncia*, 92. DGAIA. http://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/02publicacions/02publicacions_de_bsf/04_familia_infancia_adolescencia/butlleti_infancia_articles_2016/links/92_en_profunditat_coringit.pdf